

Хімченко Світлана Анатоліївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент

МЕДИЧНИЙ ПРАЦІВНИК ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

В літературі з кримінального права досить часто зустрічається думка, відповідно до якої суб'єктом злочинів у медичній сфері визнається медичний працівник, який вчиняє відповідний злочин. Так, Н.В. Павлова визначає злочин в медичній діяльності як суспільно небезпечну дію або бездіяльність медичного працівника, вчинену ним умисно або з необережності при виконанні своїх професійних обов'язків, заборонену кримінальним законом під загрозою покарання [13, с. 14].

Такий підхід є надто спрощеним. Звичайно медичні працівники є особливими суб'єктами правовідносин, тому, вони як спеціальні суб'єкти, що мають медичну освіту та необхідні знання, можуть також розглядатись як з позиції загальних, так і спеціальних підстав настання кримінальної відповідальності, в тому числі і при виконанні ними певних посадових обов'язків. Керуючись такими критеріями, В.Д. Волков, Л.Н. Дешко, В.П. Заблоцький та інші автори підручника з медичного права всі злочини, за які медичні працівники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, поділяють на три групи:

1. Професійні медичні злочини;
2. Посадові медичні злочини.
3. Злочини, за вчинення яких медичні працівники притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах [2, с. 208].

Відповідно злочини у медичній сфері можна розділити на наступні групи: злочини із загальним суб'єктом; злочини із спеціальним суб'єктом. До останніх

слід віднести як підгрупу злочини, що вчиняються медичними працівниками як службовими особами.

Загальними суб'єктами вчиняються злочини, передбачені ст.ст. 134,135, 136, 138 Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Відносно злочинів в сфері трансплантації та донорства, які передбачені ст. 143 та 144 ККУ існують різні думки.

Так, на думку С.В. Гринчака, суб'єкт даних злочинів - спеціальний. Свою позицію він аргументує тим, що закріплений нормами права порядок трансплантації має конкретного адресата, тобто особу, яка здатна зрозуміти такий порядок і зобов'язана його дотримуватися. Такими особами є лише фахівці медичної сфери, бо трансплантація органів або тканин людини - це особлива, специфічна діяльність, для здійснення якої, ж правило, необхідно об'єднати зусилля багатьох осіб (хірургів, ендокринологів, офтальмологів, анестезіологів, реаніматологів, імунологів, патологоанатомів та ін.), які мають належну фахову підготовку, необхідну кваліфікацію, досвід роботи, забезпечені сучасним обладнанням та лікарськими препаратами. Це дозволяє стверджувати, що суб'єктом злочин}', передбаченого ч. 1 ст. 143 КК України, є медичний працівник, причому тільки лікар, який здобув відповідну освіту, має атестацію на визначення знань і практичних навичок з конкретно лікарської спеціальності або допущений до лікарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством України, який під час трансплантації органів або тканин людини порушує порядок її проведення [3, с. 2].

Схожої думки дотримується Н.Є. Крилова. Вона вважає, що операція з вилучення органу чи тканини вимагає спеціальних медичних знань і не може бути здійснена загальним суб'єктом, якщо мова йде про мету подальшої трансплантації вилученого фрагменту людського організму. Неправильне вилучення або невжиття заходів щодо належної консервації вилученого органу або тканини зробить їхню пересадку неможливою. Це ж саме, на думку названої

авторки, стосується донорства крові. Якщо останнє приймати як акт, який полягає в передачі даної тканини для її використання в медичних цілях, то суб'єкт насильницького донорства (ст. 144 КК України) може бути тільки спеціальним. Вилучення крові в людини «з метою використання її як донора» (ч. 1 ст. 144) передбачає певний порядок такого вилучення, консервації та зберігання цієї тканини, в іншому випадку вона буде непридатною для переливання або іншого використання в медичних цілях. «Важко уявити ситуацію, при якій вилучення клітин крові в подібних цілях здійснювалось би особою, що не має спеціальної освіти або підготовки» [5, с. 49].

Вирішення даного питання можливе лише шляхом визначення поняття спеціального суб'єкта злочину. Виділення в теорії кримінального права спеціального суб'єкта злочину пов'язане з тим, що специфіка вчинення окремих видів злочинів передбачає, що відповідно до положень закону суб'єкт в кожному конкретному випадку повинен володіти додатковими ознаками для виконання об'єктивної сторони злочину. Ця обставина дає можливість визначити спеціальний суб'єкт злочину та відіграє істотну роль для правильної кваліфікації суспільно небезпечних злочинів [12, с. 198].

Слід відзначити, що в юридичній літературі існують різні думки щодо визначення спеціального суб'єкта злочину. Ряд авторів підкреслюють, що спеціальним суб'єктом є особа, наділена характерними особливостями, які повинні бути вказані в диспозиції відповідної статті Кримінального кодексу. Наприклад, Н.С. Лейкіна та Н.П. Грабовська спеціального суб'єкта визначають як такого, що володіє конкретними особливостями, вказаними в диспозиції статті. При цьому визнання деяких осіб спеціальними суб'єктами зумовлено, перш за все, тим, що внаслідок займаного ними становища вони вже можуть вчиняти злочини, які не можуть бути вчинені іншими особами [6, с. 389-390; 1, с. 8].

Проте слід зважати й на те, що іноді закон не вказує прямо на спеціального суб'єкта злочину, який володіє додатковими ознаками, і тоді цю особу слід

встановлювати за характерними особливостями професії, родом роботи, займаним становищем в соціальному плані, її обов'язками та іншими ознаками [7, с. 205].

Тому дещо під іншим кутом зору розглядає спеціального суб'єкта група авторів, до якої належать В.С. Орлов, А.А. Піонтковський, А.М. Лазарев, Г.Н. Борзенков [11, с. 138; 7, с. 208; 9, с. 9; 264, с. 214; 1, с. 284], які вважають, що таким суб'єктом є особа, що не тільки володіє властивостями загального суб'єкта, але й наділена додатковими, властивими лише їй властивостями. Схожої думки дотримується Р. Оримбаєв, який під спеціальним суб'єктом злочину розуміє особу, яка окрім необхідних ознак загального суб'єкта (вік та осудність), передбачених в законі, повинна ще володіти особливими додатковими ознаками, які дають можливість притягнути дану особу до кримінальної відповідальності за вчинення злочину [10, с. 46].

Як видно, спільним у всіх цих визначеннях є твердження про те, що спеціальний суб'єкт, крім загальних ознак, володіє ще й додатковими, властивими лише йому ознаками (властивостями).

Серед злочинів у медичній сфері можна виділити ті, що вчиняються лише медичними працівниками, та ті, спеціальний суб'єкт яких охоплює не лише цих працівників.

На думку Л. Дунаєвської, до складів злочинів, у яких медичний працівник розглядається як спеціальний суб'єкт, належать наступні: неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби (ст. 131 КК України); розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України); незаконне проведення абортів (ст. 134 КК України); ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України); неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником

(ст. 140 КК України); порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК України); незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України); незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 КК України); порушення права на безоплатну медичну допомогу (ст. 184 КК України); незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК України) [4, с. 66].

Автори вже згаданого підручника з медичного права доповнюють цей перелік такими злочинами, як неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України); незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК України); порушення прав пацієнта (ст. 141 КК України); незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК України); насильницьке донорство (ст. 144 КК України); підміна дитини (ст. 148 КК України); розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК України); незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314 КК України); порушення правил боротьби з епідеміями (ст. 325 КК України); порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (ст. 326 КК України) [2, с. 209-210].

З зазначеним вище підходом до вирішення означеного питання погодитись не можна. Звичайно, всі названі злочини можуть бути вчинені і медичним працівником, але це не дає підстав говорити про останнього як спеціального суб'єкта цих складів злочинів.

На нашу думку, виключно медичним працівником можуть бути вчинені злочини, передбачені ст.ст. 139, 140, 141, 143 КК України. Суб'єктом саме цих злочинів у сфері медичної діяльності є особи, які отримали спеціальну медичну підготовку у відповідних вищих і середніх закладах освіти та чия кваліфікація, крім того, була підтверджена у встановленому порядку: лікарі, фельдшери,

акушери, медсестри, фармацевти. Саме тому, для визнання конкретної особи суб'єктом таких злочинів необхідно встановити наявність у неї відповідної медичної освіти, що передбачає професійний правовий обов'язок надання медичної допомоги у конкретному випадку [4, с. 66]. Наприклад, при проведенні клінічних випробувань (ст. 141 КК) законодавством висуваються додаткові вимоги до медичних працівників, що їх проводять. Відповідно до визначення, наведеного у Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, дослідник - це лікар, який має достатню професійну підготовку та досвід лікування пацієнтів, знає правила належної клінічної практики та відповідні нормативно-правові акти.

Отже, спеціальним суб'єктом злочину у сфері медичної діяльності може бути медичний працівник, який має відповідну медичну освіту та відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам професійної діяльності.

В зв'язку з особливостями професійної діяльності медичних працівників суспільство покладає на них особливі повноваження та особливу відповідальність щодо життя і здоров'я людини. З одного боку суспільство силою держави дозволяє, а в певних ситуаціях зобов'язує медичних працівників займатись охороною життя та здоров'я. З іншого - якщо в результаті таких дій або бездіяльності заподіюється шкода або існує загроза шкоди для таких благ, саме ця категорія несе відповідальність, в тому числі кримінальну.

При цьому ряд посягань в сфері медичної діяльності можуть бути крім медиків вчинені іншими спеціальними суб'єктами в процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Список використаної літератури:

1. Владимиров В.А., Левицкий Г.А. Субъект преступления по советскому уголовному праву. - М.: Высшая школа МООП РСФСР, 1964. - 280с.

2. Волков В.Д., Дешко Л.Н., Заблоцкий В.П. и др. Медицинское право Украины: Учебное пособие. - Донецк: ДонНУ, 2005. - 268 с.
3. Гринчак С.В. Порухення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини: підстави кримінальної відповідальності: Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08/ Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Харків, 2007. - 16 с.
4. Дунаєвська Л. До питання про суб'єктів злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги // Підприємництво, господарство і право. - 2001. - № 11. - С. 66.
5. Крылова Н.Е. Уголовная ответственность за принуждение к донорству органов и тканей человека по законодательству России и Украины // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. - 2004. - № 5. - С. 49.
6. Курс советского уголовного права. В 6 т. / Под ред. А.А. Пионтковского, П.С. Ромашкина, В.М. Чхиквадзе. - Т.2. Часть общая. - М.: Наука, 1970. - 515 с.
7. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. - М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. - 624 с.
8. Лазарев А.М. Субъект преступления. - М.: ВЮЗИ, 1981.
9. Оримбаев Р. Специальный субъект преступления. - Алма-Ата: «Наука», 1977. - 152 с.
10. Орлов В.С. Субъект преступления по советскому уголовному праву. - М.: Госюриздат, 1958. - 259 с.
11. Павлов В.Г. Субъект преступления. - СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.-318 с.
12. Павлова Н.В. Уголовно-правовое регулирование медицинской деятельности: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - М., 2006 - 20 с. 14.